

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»

Навчально-методична серія
«РОМСЬКІ СТУДІЇ В УЖНУ»
№ 3

Петро Габрин
Михайло Зан
Євгенія Навроцька

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА РОМІВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Ужгород – 2018

Культурна спадщина ромів: навчально-методичні рекомендації / П. Габрин, М. Зан, Є. Навроцька; Навчально-методична серія «РОМСЬКІ СТУДІЇ В УЖНУ» / № 3; [Ужгород. нац. ун-т]. – Ужгород, 2018. – 26 с.

Розробники:

Габрин Петро Володимирович, магістр політології, викладач суспільних наук;
Зан Михайло Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ;
Навроцька Євгенія Миколаївна, вчитель-методист, вчитель вищої категорії, відмінник освіти України

Науковий консультант:

Зіневич Наталія Олексіївна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу пам'яток української культури Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України

Обговорено та затверджено на засіданні Науково-методичної ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Протокол № 3 від 22 лютого 2018 року.

За підтримки Міжнародного фонду «Відродження» (м. Київ)

©П. Габрин, М. Зан, Є. Навроцька, 2018
© Навчально-методична серія «Ромські студії в УжНУ», 2018

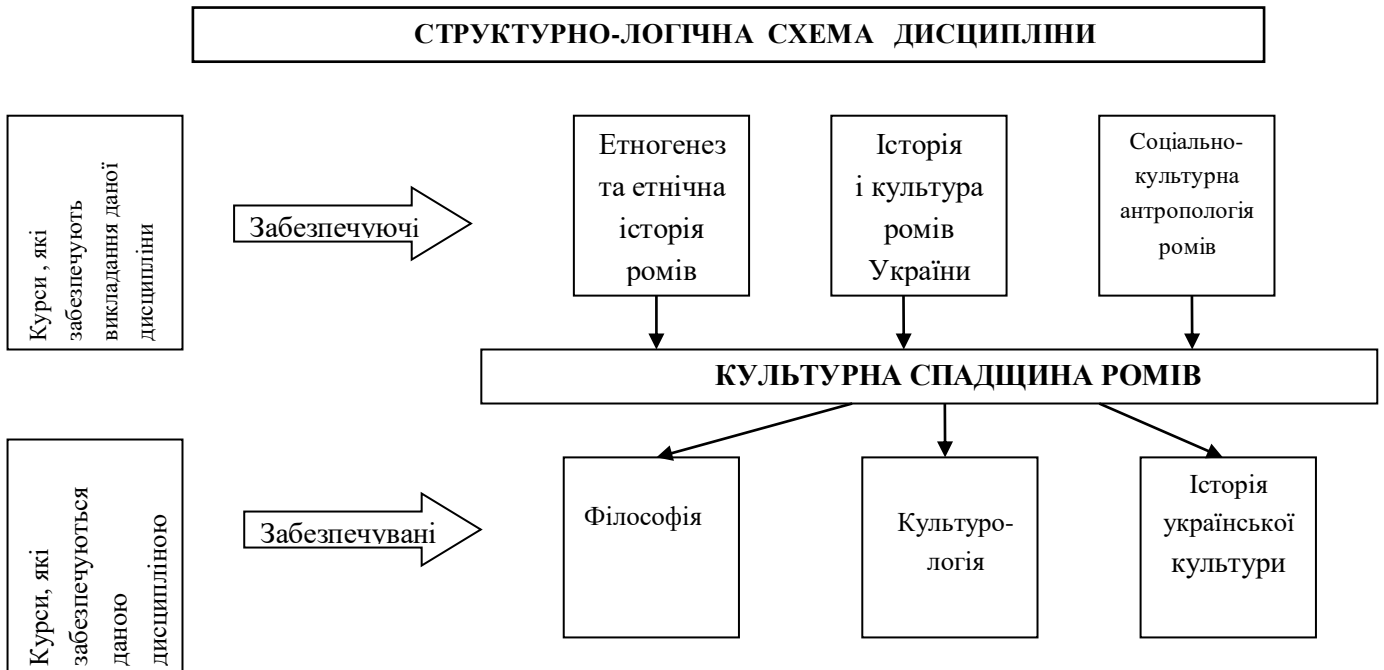
ЗМІСТ

1. Опис навчальної дисципліни	4
2. Структурно-логічна схема навчальної дисципліни	5
3. Тематичний план навчальної дисципліни	6
4. Мета та завдання навчальної дисципліни	7
5. Зміст програми навчальної дисципліни	9
6. Плани практичних занять	15
7. Методичні рекомендації і завдання для самостійної та індивідуальної роботи студента	17
8. Перелік питань на екзамен	19
9. Рекомендована література	21
10. Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів	25

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Спеціальності, ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>
<p>Кількість кредитів відповідно ECTS – 4</p> <p>Модулів: <i>1</i></p> <p>Змістових модулів: <i>12</i></p> <p>Загальна кількість годин: <i>120 год.</i></p> <p>Тижневих годин: <i>4 год.</i></p>	<p>Спеціальності:</p> <p><i>052 – Політологія</i> <i>074 – Публічне управління та адміністрування</i> <i>231 – Соціальна робота</i> <i>054 – Соціологія</i> <i>053 – Психологія</i> <i>061 – Журналістика</i> <i>014.01; 014.02 – Середня освіта (Філологічні спеціальності)</i> <i>014.03 – Середня освіта (Історія)</i> <i>014.07 – Середня освіта (Географія)</i></p> <p>Ступінь: <i>бакалавр</i></p>	За вибором
		<i>Рік підготовки:</i>
		<i>2,3,4</i>
		<i>Семестр</i>
		<i>3-8</i>
		<i>Лекції</i>
		<i>36</i>
		<i>Практичні, семінарські</i>
		<i>24</i>
		<i>Самостійна робота</i>
<i>60</i>		
<i>Вид контролю</i>		
<i>екзамен</i>		

2. СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	ТЕМА	Денна форма навчання		
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна та індивідуальна робота
1.	Базові етнокультурні концепти ромів	2		4
2.	Внесок ромів у музичну культуру Європи XVIII – XIX ст.	4	6	6
3.	Ремесла та декоративно-ужиткове мистецтво ромів світу	2		4
4.	Ромські релігійні діячі, переклади Біблії	2		4
5.	Становлення ромської інтелігенції в XX ст. Розвиток ромської мови та літератури	4		6
6.	Сучасна ромська література в Україні	4	4	6
7.	Ромська тема у творчості європейських художників	4		6
8.	Ромська тематика в мистецтві закарпатської школи живопису	2	2	4
9.	Видатні роми світу. Ромські митці, актори, спортсмени	4	4	6
10.	Ромські фестивалі	2		4
11.	Музеї та центри ромської культури Європи	2	4	4
12.	Ромські засоби масової інформації	4	4	6
ВСЬОГО:		36	24	60

4. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Культурна спадщина ромів» складена в рамках виконання проекту Міжнародного фонду «Відродження» (м. Київ) відповідно до впровадження у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» інтегрованої сертифікатної програми «Ромські студії в УжНУ».

Предметом навчальної дисципліни «Культурна спадщина ромів» є вивчення специфіки національної ромської культури та вкладу ромів до світового фонду культурної спадщини людства.

Міждисциплінарні зв'язки. Навчальна дисципліна «Культурна спадщина ромів» пов'язана з такими навчальними дисциплінами як «Соціально-культурна антропологія ромів», «Етногенез та етнічна історія ромів», «Історія і культура ромів України».

Програма навчальної дисципліни складається з **одного модуля поділеного на 12 змістових модулів (тем).**

Метою викладання навчальної дисципліни «Культурна спадщина ромів» є засвоєння студентами ДВНЗ «Ужгородський національний університет» особливостей національних форм ромської культури та складу ромів у скарбницю світової культури.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Культурна спадщина ромів» є:

- **ознайомити** студентів з культурним надбанням ромського етносу в минулому та на сучасному етапі;
- **засвоїти** духовні цінності ромського етносу;
- **з'ясувати** ромську проблематику художніх творів;
- **охарактеризувати** стан сучасної ромської літератури;
- **висвітлити** ромські образи у світовому мистецтві;
- **проаналізувати** ромську проблематику музичних творів і художніх фільмів;
- **окреслити** проблематику ромських засобів масової інформації на початку ХХІ ст.;
- **проілюструвати** галерею видатних ромів світу.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- національну символіку ромського етносу;
- базові духовні цінності ромів;
- ромську тематику в художній літературі;
- ромські образи в образотворчому мистецтві, музичних творах та фільмах;
- специфіку сучасних ромських засобів масової інформації;
- внесок у світову культуру видатних ромів світу.

вміти:

- **розпізнавати** ромську національну символіку;
- **визначати** пріоритети духовних цінностей ромського етносу;

- *аналізувати* ромську проблематику художніх, мистецьких і музичних творів;
- *орієнтуватися* в сучасних ромських засобах масової інформації;
- *давати критичну оцінку* стереотипним уявленням щодо ромської культурної спадщини людства;
- *готувати* аналітичні доповіді з проблематики культурної спадщини ромів.

5. ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. БАЗОВІ ЕТНОКУЛЬТУРНІ КОНЦЕПТИ РОМІВ

Приналежність до ромського соціуму. Важливі філософські категорії буття ромів. «Свої» / «чужі» в контексті міжкультурної комунікації. Романо рат. Романістан. Ромське звичаєве право. Зібрання та етнічний суд. Соціальні санкції (уявлення про ритуальне забруднення як культурна універсалія).

Ромські цінності. Романіпе. Патів.

Ромська система імен. Офіційне ім'я. «Світське ім'я». По-батькові. Прізвище. Формування прізвиська родини.

Традиційна модель соціального устрою (за М. Сеславінською, Г. Цветковим). Тяжіння до економічної самостійності родин. Родинна соціалізація. Підвищена мобільність. Егалітарність (рівність голів родів).

Сім'я в ромській культурі. Культ вірності сім'ї. Культ дитинства. Культ материнства. Культ віку. Ієрархічність за статтю і віком. Похоронні обряди. Статева дихотомія в культурі.

Мова. Усний білінгвізм, багатомовність.

ТЕМА 2. ВНЕСОК РОМІВ У МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ ЄВРОПИ XVIII – XIX СТ.

Вплив на формування європейської академічної музики. Цінка Панна – вплив її мистецтва на створення військово-патріотичної угорської пісні, вербункуша. Янош Біхарі – «король» музикантів, засновник академічної ромської музики, автор творів, які поєднали академічний стиль і ромські музичні традиції.

Ромські мотиви у творчості композиторів. Музичні твори Ференца Ліста, Франца Шуберта, Йоганнеса Брамса, Пабло де Сарасате. Угорські роми-виконавці академічної музики: Дьордь Цифра-старший (піаніст), Дьордь Цифра-молодший (диригент), Іон Войко (скрипаль і диригент). Угорський ром Аладар Рац: запровадження музичного інструменту цимбали у світ академічної музики.

Ромське танцювальне мистецтво та його вплив на формування мистецтва Іспанії. Андалузьке фламенко. Відомі ромські династії співаків, танцюристів та виконавців традиційного фламенко. Сучасні напрями фламенко. Відомі ромські виконавці та колективи.

Ромські хори в Росії. Соколовський хор. Взаємопливи хорової традиційної музичної культури. Найвідоміші хорові династії. Плеяда акторів ромського театру «Ромен» (м. Москва).

ТЕМА 3. РЕМЕСЛА ТА ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО РОМІВ СВІТУ

Ремесла та декоративно-ужиткове мистецтво ромів як вид професій. Обрання професії в рамках традиційних занять своєї сім'ї або етногрупи. «Ромські» і «неромські» види ремесел. До ромських професій відносять

професії, пов'язані з музикою, акторським ремеслом, шоу-бізнесом, роботою із залізом і технікою, «магічними послугами», релігією, роботою з тваринами, ювелірне ремесло і ремесла, пов'язані з кустарним виготовленням предметів побуту (кошки, мотузки, цегла, посуд і т.п). Вироби з деревини.

Військова служба як професія. Роми-халадітко. Спеціалізація ромів у військовій справі різних країн (військові музиканти, ремесла, робота з кіньми).

«Неромські» професії. Незважаючи на широкий спектр професій, які вважаються «неромськими», в країнах колишнього СРСР і Європи багато ромів, зайняті «небажаною» працею, таким як фабрична робота, прибирання вулиць, журналістика і т.п. Роми, які мають подібні професії, часто приховують їх. Демонстрація професійної успішності як складова суспільного статусу ромів у громадах.

ТЕМА 4. РОМСЬКІ РЕЛІГІЙНІ ДІЯЧІ, ПЕРЕКЛАДИ БІБЛІЇ

Віра в житті ромів. Головні релігійні свята ромів різних віросповідань. Християнські святі-покровителі ромів. Ромські легенди, пов'язані з вірою.

Ромські релігійні діячі. Сара Калі – свята покровительниця ромів-католиків у фольклорі. Блаженний Сеферіно Хіменес Малья – покровитель ромів в католицизмі. Блаженна Мати Тереза. Матео Максимовф – пастор-євангеліст. Родні Сміт – проповідник-євангеліст.

Переклади Біблії. Матео Максимовф – автор першого перекладу на ромську мову Нового Заповіту. Яніс Лейманіс – ром-місіонер, автор перекладу Євангелія від Іоана на мову ромів Латвії (1933 рік, м. Рига). Вальдемар Калінін – поет-перекладач, автор перекладу Біблії на ромський діалект ромів Білорусі (2014 рік, м. Мінськ). Микола Бурлуцький та Олена Марчук – автори перекладу Євангелія від Іоана («Іоаностар Свєнто Бахтало Лав») на ромську мову (сервіцький діалект) (2003 рік, м. Рівне).

ТЕМА 5. СТАНОВЛЕННЯ РОМСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ХХ СТ. РОЗВИТОК РОМСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Ромські музичні династії. Музична династія Лакатошів (Угорщина). Музичні династії Адамів, Папів, Чуреїв, Чуприків (Україна, Закарпаття). Українські ромські музичні династії Ерденків, Крикунових, Сандуленків, Клімашенків.

Ромська наукова інтелігенція. Матео Максимовф (Франція). Вальдемар Калінін (Велика Британія). Байрам Халіті (Сербія-Канада). Як Хенкок (США). Надія Деметер, Георгій Цветков (Росія).

Ромська мова та її діалекти. Ромська мова (романес, романі, романі чхіб) як індоарійська група індоєвропейської мовної родини. Наукові підходи до класифікації ромських діалектів. Ромські словники. Ромські лінгвістичні атласи. 5 листопада – Всесвітній день ромської мови. Дослідники ромської мови в СРСР та Росії (О. Баранніков, Т. Вентцель, Л. Черенков, Г. Цветков, М. Смірнова-Сеславинська). Канадський дослідник келдерарського діалекту Рональд Лі. Ярон Матрас (Великобританія). Ян Хенкок (США). Міхай Бенішек (Чехія) – дослідник ромських діалектів країн Європи, в т.ч. Карпатського

регіону.

Питання кодифікації ромської мови в окремих країнах. Ваня де Гіла-Кохановський (Польща – Франція) – прихильник кодифікації ромської мови на основі санскриту. Марсель Куртіад (Франція) та Мілена Гюбшманова (Чехія) – прихильники кодифікації ромської мови на основі європейських діалектів. Офіційна кодифікація ромської мови у Сербії, Хорватії, Румунії.

ТЕМА 6. СУЧАСНА РОМСЬКА ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНІ

Міха Козимиренко (м. Коростень). Життєвий і творчий шлях. Збірка «Циганське сонце». Образи звичаїв кочового народу. Вірш «До України». Переклади на ромську мову творів Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка.

Володимир Бамбула (м. Золотоноша). «Циганська доля – що вітер в полі. Нерідні діти світу».

Микола Ільїн (м. Кіровоград). Ромський поет-романтик, переклав «Руслана и Людмилу», «Евгения Онегина», «Сказку о попе и работнике его Балде» та «Сказку о золотой рыбке» Олександра Пушкіна, «Енеїду» Івана Котляревського ромською мовою.

Райса Набаранчук (Рані Романі) (м. Київ). Збірка поетичних творів «Міре дрога мануша» («Народе мій, до тебе я звертаюсь»).

Наталія Варакута (м. Донецьк). Ромська поетеса та перекладачка.

Юрій Іваненко (м. Херсон). Ромський поет та перекладач Переклад «Ромео і Джульєти» У. Шекспіра на ромську мову.

Микола Бурлуцький (м. Харків). Автор класичних віршів на християнські теми.

ТЕМА 7. РОМСЬКА ТЕМА У ТВОРЧОСТІ ВИДАТНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ

Італійський художник Мікеланджело Караваджо. Життєвий і творчий шлях. Картина «Ворожіння».

Голландський портретист Франс Халс. Життєвий і творчий шлях. Твір «Циганка».

Французький художник Корнель де Ваель. Життєвий і творчий шлях. Гравюра «Репортаж із каторги».

Французький графік Гюстав Доре. Життєвий і творчий шлях. Робота «Подорожі по Іспанії». Малюнок «Хітана із Севільї».

Проспер Меріме – французький письменник і художник. Життєвий і творчий шлях. Новела «Кармен». Акварель «Ромська родина».

Німецький художник Людвіг Кнаус. Життєвий і творчий шлях. Картина «Перевірка документів».

Німецький художник Пауль Бем. Життєвий і творчий шлях. Полотно з ромським скрипалем «Поема про любов».

Англійський художник Вільям Смолл. Життєвий і творчий шлях. Картина «Добрий самаритянин».

Угорський художник Шандор Біхари. Життєвий і творчий шлях. Картина

«Перед суддею».

Російський художник, етнограф, публіцист та історик ромського етносу Микола Бессонов. Вклад митця у вивчення історії та культури ромів. Авторська картина «В наметі».

ТЕМА 8. РОМСЬКА ТЕМАТИКА В МИСТЕЦТВІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ШКОЛИ ЖИВОПИСУ

Адальберт Ерделі. Життєвий і творчий шлях. Полотна «Циганки» (1928 рік) і «Старий циган» (1940 рік).

Гаврило Глюк. Життєвий і творчий шлях. Портрети ромки-молдованки, ромського старости Яноша Біхарі з с. Пийтерфолво (Виноградівський район). Картина «Ланкова».

Йосип Балог та Тиберій Йонаш – ромські художники Закарпаття. Життєвий і творчий шлях. Тематика творчості митців.

ТЕМА 9. ВИДАТНІ РОМИ СВІТУ. РОМСЬКІ МУЗИКАНТИ, АКТОРИ, СПОРТСМЕНИ

Роми – відомі релігійні діячі. Блаженний Сеферіно – покровитель ромів-католиків. Матео Максимофф – письменник, пастор-євангеліст. Родні Сміт – проповідник-євангеліст. Романо рат. Мати Тереза – засновниця Ордену милосердя, лауреат Нобелівської премії миру (1979 рік).

Роми – відомі політики та громадські діячі. Вашінгтон Перейра ді Соза – экс-президент Бразилії. Жуселіно Кубічек де Олівейра – экс-президент Бразилії. Надія Деметер – доктор історичних наук (Росія), провідний науковий співробітник Центру європейських та американських досліджень Інституту етнології та антропології Російської Академії Наук, експерт ОБСЄ і Ради Європи з проблем циган, президент Федеральної національно-культурної автономії російських ромів. Олександр Барієв (Балук) – політик (Росія).

Роми – відомі актори та музиканти. Чарлі Чаплін та Елвіс Преслі – нащадки ромів, які прибули до США з Німеччини. Тоні Гатліф (Мішель Дахмані) – кінорежисер (Франція). Шабан Байрамович – музикальний король східноєвропейських ромів (Сербія). Хоакін Кортес – король фламенко і балету, хореограф, актор (Іспанія). «Gipsy Kings» – королі латинської музики (Франція). Дьєрдь Цифра – піаніст (Угорщина). Легенда грецької естради Маноліс Ангелопулос. Роза Тайкон – шведська художниця та правозахисниця. Микола Сліченко – співак, актор, єдиний ром, народний артист Радянського Союзу. Бірелі Лагрен – джаз-гітарист із Ельзасу (Франція). Джанго Рейнхардт – джазмен-гітарист (Франція). Мансаніта (Хосе Мануель Ортега Ередіа) – іспанський співак і гітарист. Нора Іванова – російська співачка. Валентина Пономарьова – російська співачка, виконавиця романсів і джазова вокалістка. Вадим Колпаков – гітарист-віртуоз (Росія). Рая Удовікова – актриса, співачка (Росія). Рада Матвієнко – співачка, актриса, телеведуча (Росія). Дмитро Клімашенко – заслужений артист України. Віллі Пап-старший – ромський «лаутарі Карпат». Бейла Горват – музичний енциклопедист із Ужгорода (Україна).

Роми – відомі спортсмени світу. Рустам Аджи – перший чемпіон світу по греко-римській боротьбі в історії України (1995 р.). Йоган Вільгельм «Рукели» Тролльман – боксер (Німеччина). Златан Ібрагімович – шведський футболіст, нападник збірної Швеції та французького «Парі Сен-Жермен». Найкращий бомбардир в історії збірної Швеції (понад 60 голів). Рафаель Ван дер Варт – нідерландський футболіст, півзахисник англійського клубу «Тоттенхем Хотспур» і національної збірної Нідерландів. Вихованець футбольної школи амстердамського «Аякса». Антоніо Рейєс – іспанський футболіст, лівий атакуючий півзахисник клубу «Севілья». Мілан Барош – чеський футболіст ромського походження, нападаючий турецького «Галатасарая» та чеської збірної. Андреа Пірло – італійський футболіст, півзахисник туринського «Ювентуса» і збірної Італії. Рікарду Куарежма – португальський футболіст, півзахисник, гравець турецького «Бешикташа» і збірної Португалії. Раніше виступав за португальські «Спортинг» і «Порту», іспанську «Барселону», італійський «Інтер» і англійський «Челсі».

ТЕМА 10. РОМСЬКІ ФЕСТИВАЛІ

Ромські фестивалі в Західній Європі та Америці. Французький ромський фестиваль на честь Сари Калі у м. Сен-Марі-де-ла-Мер. Міжнародний фестиваль ромської музики в м. Осло (Норвегія). Фестиваль ромської культури «Романі Яг» (м. Монреаль).

Міжнародний ромський фестиваль у м. Чандігарх (Індія).

Ромські фестивалі в Центрально-Східній Європі. Всесвітній ромський фестиваль «Кхаморо» (м. Прага). Щорічний «Romfest» у м. Чеські Крумплов (Чехія). Фестиваль пісні і культури ромів у м. Цехоцінек (Польща). Міжнародний фестиваль ромського мистецтва у м. Тімішоара (Румунія).

Ромські фестивалі в Україні. Міжнародний фестиваль ромського мистецтва «Амала» (м. Київ). Фестиваль джазового мистецтва «Пап-джаз-фест» (м. Ужгород).

ТЕМА 11. МУЗЕЇ ТА ЦЕНТРИ РОМСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЄВРОПИ

Словаччина. Ромська експозиція у етнографічному музеї у м. Мартін.

Чехія. Ромський музей у м. Брно.

Польща. Музей історії та культури ромів під відкритим небом у м. Тарнув. Музей ромської культури у м. Варшава. Музейна експозиція «ромського» бараку в музеї Аушвіц-Біркенау (Освенцим).

Румунія. Ромський музей у Бухаресті.

Україна. Олексій Данілкин – збирач єдиної в Україні державної ромської колекції (краєзнавчий музей у м. Біла Церква).

ТЕМА 12. РОМСЬКІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Ромська преса. Польща. Журнал «Рром по дром». **Російська Федерація.** Газета «Романо кхер» (м. Москва). Журнали «Шунен, Ромале!», «Цигани Росії» (м. Москва). Журнал «Рома і слов'яни» (м. Ростов-на-Дону). «Романі дума» (м. Самара). «Романі в'яст'я» (м. Волгоград). **Словаччина.** Газети «Романо ліл»

(«Romano lil»), «Ромський листок» («Romske listy»). **Україна.** Журнали «Романо Україна». Бюлетень «Романо чачімо» (м. Київ). Газета «Романіпе» (м. Одеса). Газети «Романі Яг», «Ром сом» (м. Ужгород). Журнали «Мірікля», «Кхаморо» (м. Ужгород). **Угорщина.** Ромський журнал «Кетано дром». **Чехія.** Газета «Романо гангос» («Romano hangos»), журнал «Романо віп» («Romano VIP»).

Ромські телевізійні програми. Словаччина. Ромський медійний центр «MESEM» (м. Кошице). **Угорщина.** Ромський телевізійний канал «Дікх ТВ» («Dikh TV»). **Україна.** Телевізійна програма «Романо джівіпен» (м. Ужгород).

Ромські Інтернет-сайти. Закордонні сайти. Сайт Ромського освітнього фонду (www.romaeducationfund.hu). Сайт «Цигани Росії» (<http://gypsy-life.net/>). Сайт «Лілоро» (<http://www.liloro.ru/>). Сайт Російського центру дослідження циганської культури (<http://www.kulturom.ru/>). **Українські сайти.** Сайт програми Міжнародного фонду «Відродження», розділ «Ромська програмна ініціатива» (www.irf.ua). Сайт благодійного фонду «Чіріклі» (<http://www.chirikli.com.ua/>). «Чачіпен» (Правда) – сайт Центру правової інформації та консультацій, який адмініструє ГО «Романі черхень» (<http://www.chachipen.in.ua/>). Структура та головний контент сайтів.

6. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ВНЕСОК РОМІВ У МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ ЄВРОПИ XVIII–XIX СТ. (6 год.)

1. Цінка Панна.
2. Янош Біхарі.
3. Роми-виконавці академічних музичних творів.
4. Танець фламенко.
5. Ромські хори в Росії.

ТЕМА 2. СУЧАСНА РОМСЬКА ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНІ (4 год.)

1. Розвиток ромської культури та літератури в період незалежності України (90-ті роки XX ст. до сучасності).
2. Міха Казимиренко.
3. Володимир Бамбула.
4. Микола Ільїн.
5. Раїса Набаранчук (Рані Романі).

ТЕМА 3. РОМСЬКА ТЕМАТИКА В МИСТЕЦТВІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ШКОЛИ ЖИВОПИСУ (2 год.)

1. Адальберт Ерделі.
2. Гаврило Глюк.
3. Йосип Балог та Тиберій Йонаш – ромські художники Закарпаття.

ТЕМА 4. ВИДАТНІ РОМИ СВІТУ. РОМСЬКІ МУЗИКАНТИ, АКТОРИ, СПОРТСМЕНИ (4 год.)

1. Роми – відомі релігійні діячі.
2. Роми – відомі політики та громадські діячі.
3. Роми – відомі актори та музиканти.
4. Роми – відомі спортсмени світу.

ТЕМА 5. МУЗЕЇ ТА ЦЕНТРИ РОМСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЄВРОПИ (4 год.)

1. Ромська експозиція у етнографічному музеї м. Мартін (Словаччина).
2. Ромський музей у м. Брно (Чехія).
3. Музей ромської культури у м. Тарнув (Польща).
4. Ромська експозиція у бувшому концентраційному таборі Аушвіц-Біркенау (Польща).
5. Ромська експозиція Олексія Данілка у м. Біла Церква (Україна).

ТЕМА 6. РОМСЬКІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (4 год.)

1. Ромська преса.
2. Ромські телевізійні програми.
3. Ромські Інтернет-сайти.

7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. *Зміст самостійної роботи з навчальної дисципліни «Культурна спадщина ромів»* визначається типовою навчальною програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Самостійна робота поділяється на аудиторну і поза аудиторну.

Аудиторна самостійна робота реалізується під час читання лекцій, семінарських і практичних занять, виконання лабораторного практикуму, проведення консультацій, колоквіумів та ін.

Самостійна робота студентів над навчальним матеріалом програми курсу, що не виноситься на розгляд під час лекційних і семінарських занять (*поза аудиторна самостійна робота*), має на меті сформувати вміння самостійно працювати над рекомендованою літературою та відповідати на поставлені в аудиторіях питання.

До основних видів поза аудиторної самостійної роботи студентів може належати:

- підготовка і написання рефератів, доповідей, тез та інших письмових робіт (з правом вибору теми і форми звітності);
- підготовка до семінарських занять;
- опрацювання наукової літератури для участі в колоквіумі;
- виконання *індивідуальних навчально-дослідних і домашніх завдань різного характеру* (розв'язування задач, переклад і переказ текстів, добір і вивчення літературних джерел, розроблення і побудова різних схем, моделей, діаграм, виконання графічних робіт, розрахунків);
- підготовка до модульної контрольної роботи.

Пристаюючи до самостійної роботи студентам необхідно:

- попередньо ознайомитися з навчальним матеріалом, що виноситься на лекційні і семінарські заняття;
- перевірити здобутті знання шляхом самоконтролю, відповідаючи на поставлені питання;
- виокремити ключові проблеми навчального матеріалу, що виноситься на самостійну роботу та опрацювати їх.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- роботи з довідковою літературою;
- опрацювання статистичної інформації;
- написання рефератів з проблематики курсу.

Контроль самостійної роботи студентів включає:

- перевірку рефератів;
- організацію здачі колоквіуму;
- перевірку відповідей на типові завдання для модульної контрольної роботи.

Самостійна робота студента з навчальної дисципліни «Культурна спадщина ромів» передбачає наступні варіанти (на вибір студента):

1. опрацювання та конспектування додаткової літератури, рекомендованої викладачем під час викладу лекцій;
2. підготовку термінологічного словника з базовими категоріями та поняттями;
3. підготовку бібліографічного опису наукових праць з визначеної та узгодженої з викладачем теми з переліку питань на підсумковий модульний контроль;
4. написання відгуку / есе на прочитану книгу на ромську тематику або книгу ромського автора (див. перелік у списку джерел);
5. написання відгуку на переглянутий художній або документальний фільм на ромську тематику;
6. контент-аналіз засобів масової інформації (газети, журнали, ТБ-програми, Інтернет-сайти) з визначеної та узгодженої з викладачем проблеми;
7. підготовку портрету-презентації видатного рома світу.

8. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ЕКЗАМЕН

1. Національна символіка ромів.
2. Важливі філософські категорії буття ромів.
3. Ромська система імен.
4. Сім'я в ромській культурі.
5. Професія в житті ромів.
6. Віра в житті ромів.
7. Ромські свята.
8. Ромські фестивалі.
9. Ромські релігійні діячі в християнстві.
10. Переклади Біблії та її частин на ромські діалекти.
11. Проблема кодифікації ромської мови. Наукові дискусії.
12. Локальні кодифікації ромської мови в європейських країнах.
13. Ромська тематика в творах Міхи Козимиренка.
14. Ромська тематика в творах Миколи Ільїна.
15. Ромська тематика в творах Раїси Набаранчук (Рані Романі).
16. Ромські переклади Юрія Іваненка.
17. Ромська тематика в творах Володимира Бамбули.
18. Ромські образи в творчості італійського художника Мікеланджело Караваджо.
19. Ромські образи в творчості голландського портретиста Франса Халса.
20. Ромські образи в творчості французького художника Корнеля де Ваеля.
21. Ромські образи в творчості французького графіка Гюстава Доре.
22. Ромські образи в творчості французького митця Проспера Меріме.
23. Ромські образи в творчості німецького художника Людвіга Кнауца.
24. Ромські образи в творчості німецького художника Пауля Бема.
25. Ромські образи в творчості англійського художника Віляма Сморлла.
26. Ромські образи в творчості угорського художника Шандора Біхарі.
27. Вклад російського митця Миколи Бессонова у вивчення історії та культури ромів.
28. Ромська тематика в творчості Адальберта Ерделі.
29. Ромська тематика в творчості Гаврила Глюка.
30. Тематика праць ромських художників Закарпаття Йосипа Балого та Тиберія Йонаша.
31. Ромські мотиви та теми інструментальної музики.
32. Ромська тематика у відомих музичних творах.
33. Ромські образи в сценічних музичних творах.
34. Прикладне мистецтво ромів Закарпаття: вишивки, вироби з лози, з листя кукурудзи, ложкарство, бляхарство.
35. Ромські музеї та центри ромської культури європейських країн.
36. Ромська преса ХХ – початку ХХІ ст.
37. Ромські телевізійні програми.
38. Ромські Інтернет-сайти.
39. Роми – відомі релігійні діячі світу.

40.Роми – відомі політики та громадські діячі світу.

41.Роми – відомі актори та музиканти світу.

42.Роми – відомі спортсмени світу.

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

9.1. Джерела:

1. Бамбула В. Циганська доля – що вітер в полі. Нерідні діти світу / Володимир Бамбула. – Переяслав-Хм. : СПД «Карпук С.В.», 2005. – 192 с.
2. Ильин Н.Н. Миг жизни / Николай Николаевич Ильин. – Кировоград : «КОД», 2004. – 56 с.
3. Казмиренко М. Циганське сонце: вірші, переклади / Передм. С. Келара / Міха Казмиренко. – К. : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2000. – 118 с.: портр.
4. Келар С. Філософія буття: Вірші / передм. В. П'янова / Степан Келар. – К. : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1998. – 191 с.: портр.
5. Костенко Л.В. Циганська муза / Ліна Василівна Костенко / У зб. творів «Неповторність: Вірші та поеми». – К. : Молодь, 1980. – С. 206–216.
6. Кючуков Х. Христоматія по ромска култура [Chrestomathy on Roma Culture] / Христоф Кючуков, Елена Марушиакова, Веселин Попов. – Софія, 2004 : Иктус Принт. – 119 с.
7. Марчук Е. Кхангэри (Церковь) / Елена Марчук. – Ровно : «Живое слово», 2005. – 160 с.
8. Мать Тереза. Слова любви / пер. А. Широченская / Тереза М. – М. : «Триада», 2002. – 82 с.
9. Осталовська Л. Акварелі / Переклав з польської Андрій Любка; редактор Олександр Бойченко / Лідія Осталовська. – Чернівці : Книги – ХХІ; Meridian Czernowitz, 2014. – 192 с.
10. Пушкін О. Цигани: Поема / Олександр Пушкін. – К. : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1999. – 88 с.: портр. – Рос., укр., молд., цит.
11. Сатхкевічо Н. Циганські шляхи: вірші / Упоряд., передм. І. Мазоре; Пер. укр., післямова Г. Латника / Ніко Сатхкевічо. – К. : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2003. – 128 с.: портр. – (багатомовна поезія України). – Циг., укр.
12. Став'ярський В. Брудні черевики: Роман / переклад зі словацької Василя Густі / Вітьо Став'ярський. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2014. – 136 с.
13. Тимохина С. Цыганское счастье. Повесть и три рассказа / Светлана Тимохина. – Steinhagen : «Samenkorn», 2014. – 128 с.
14. Фединишинець В.С. Чорний Циган (Кало Ром): Розповіді старого лаутара [Текст] : історико-романтична повість з життя ромів Закарпаття поч. ХХ ст. / Володимир Степанович Фединишинець; архівні фотодокументи, комент. В. Падяк; спогади, передм. В. Пап; Товариство музичної культури циган Закарпаття «Лаутарі». – Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2001. – 86 с.: фото.
15. Цветков Г.Н. Песня длиною в жизнь... (Сборник рассказов, на рус. языке) / Георгий Николаевич Цветков. – М. : «Апостроф», 2001. – 145 с.

9.2. Основна:

16. Абраменко О.А. История и культура цыган: Пособие для дополнительных и внеклассных занятий / Предисл. И.С. Бердышева. Издание 2-е, дополненное / О.А. Авраменко, С.Б. Кулаева. СПб., 2013. – 100 с.
17. Деметер Н. История цыган: новый взгляд / Под ред. Проф. Г.С. Деметера / Н. Деметер, Н. Бессонов, В. Кутенков. – Воронеж : ИПФ «Воронеж», 2000. – 336 с.
18. Смирнова-Сеславинская М.В. Межкультурная русско-цыганская коммуникация. Пособие для учителей общеобразовательных учреждений / М.В. Смирнова-Сеславинская, Г.Н. Цветков. – М. : Институт национальных проблем образования, 2009. – 430 с.
19. Смирнова-Сеславинская М.В. Происхождение и культура. Социально-антропологическое исследование: монография / М.В. Смирнова-Сеславинская, Г.Н. Цветков. – София–М. : Парадигма, 2009. – 830 с.

9.3. Додаткова:

20. Беліков О.В. Релігійні вірування українських циган / Олександр Володимирович Беліков // Історія релігій в Україні. Матеріали VIII міжнародного круглого столу 11-13 травня 1998 року. – Львів : Логос. – С. 20–21.
21. Беліков О.В. Обряди «переходу»: смерть – народження у ромів/циган України / Олександр Володимирович Беліков // Історія релігій в Україні. Праці XIII-ї міжнародної наукової конференції: У 3-х кн. – Львів : Логос, 2003. – Кн 1. – С. 27–31.
22. Грозная Ю. Информационные технологии в ромоведении / Юлия Грозная // Ромология: історія та сучасність: Матеріали Міжнародних наукових читань / Упорядкування Є.М. Навроцька. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2013. – С. 120–124.
23. Ермошкин С. Современные ромские СМИ и их роль в освещении проблем ромов / Сергей Ермошкин // Ромология: історія та сучасність: Матеріали Міжнародних наукових читань / Упорядкування Є.М. Навроцька. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2013. – С. 113–119.
24. Коцюба В. Ромські ЗМІ на початку ХХІ століття: газета «Романі Яг» (2005 рік) / Валентина Коцюба // Ромология: історія та сучасність: Матеріали Міжнародних наукових читань / Упорядкування Є.М. Навроцька. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2013. – С. 104–112.
25. Фольклор русских цыган / Сост. и перев. Е. Друц и А. Гесслер. – М. : Наука. – 287 с.

9.4. Регіональна:

26. Навроцька Є.М. Історія та культура ромів: Метод. посіб. для вчителів (Факультативний спецкурс за вибором) / Євгенія Миколаївна Навроцька. – Ужгород : «Видавництво Олександри Гаркуші», 2007. – 312 с.: іл.
27. Ходанич Л. Етносоціальна природа особистості у казках словацьких циган / Лідія Ходанич // Українська література в загальноосвітній школі (науково-методичний журнал). – 2005. – № 12. – С. 8–11.

9.4. Інтернет-ресурси:

28. <http://www.opensocietyfoundations.org/> – сайт Фонду Джорджа Сороса «Відкрите суспільство» (Open Society Foundations) (м. Нью-Йорк, США).
29. <http://chachipen.in.ua/> – сайт «Чачіпен» (Правда), сайт Центру правової інформації та консультацій (м. Ужгород, Україна).
30. <http://rozvitok.org/> – сайт благодійного фонду «Розвиток» (м. Мукачево, Україна).
31. <http://legalspace.org/> – сайт Всеукраїнської мережі Центрів правової інформації та консультацій (м. Київ, Україна).
32. <http://chirikli.com.ua/> – сайт Міжнародного благодійного фонду «Чіріклі» (Пташка) (м. Київ, Україна).
33. <http://www.irf.ua/> – сайт Міжнародного фонду «Відродження» (м. Київ, Україна).
34. <http://gypsy-life.net/> – сайт «Цыгане России».
35. <http://arzamas.academy/> – науково-пізнавальний сайт, курс з антропології № 3 «Правда і вигадки про циган» (РФ).
36. <http://romaru.ru/> – сайт Циганського ансамблю «Русска рома» (м. Москва, РФ).
37. <http://gipsymusic.ru/> – сайт музичного напрямку про циган Росії.
38. <http://svenko.net/> – сайт циганського ансамблю «Свенко» (РФ).
39. <http://cigane.clan.su/> – сайт циганського ансамблю «Аме рома» (Ми роми) (РФ).
40. <http://monisto.com/> – сайт циганського ансамблю «Моністо» (РФ).
41. <http://gilori.ru/> – сайт циганського ансамблю «Велике щастя» (Большое счастье) (РФ).
42. <http://www.romea.cz> – сайт найбільшого ромського інформаційного ресурсу у Чехії «ROMEA» (на чеській та англ. мовах).
43. <http://romove.radio.cz/en/> – сайт ромського інформаційного ресурсу «Роми в Чехії» (на чеській, англ., фр., нім. мовах).
44. <http://www.rommuz.cz/> – сайт музею ромської культури у Брно (Чехія) (на чеській та англ. мовах).
45. <http://www.mecem.sk/> – сайт ромського медійного центру «ME.CEM» (м. Кошице, Словаччина).
46. <http://peterpollak.sk/> – персональний сайт Уповноваженого словацького уряду з ромських питань Петера Поллака.
47. <http://www.anglunipe.si/> – сайт ромського інформаційного центру «Англуніпе» (м. Любляна, Словенія).
48. <http://www.valery-novoselsky.org/> – персональний сайт засновника та адміністратора ромської віртуальної інтернет-мережі «ROMA VIRTUAL NETWORK» Валерія Новосельського.
49. <http://www.incluziuneafemeilorrome.ro/> – сайт ГО «Ромська жіноча асоціація Румунії» (на рум., англ., ром. мовах).
50. <http://www.romanothan.ro/> – інформаційний ромський ресурс «ROMANOTHAN» (Ромська земля) (Румунія).

51. <http://www.unionromani.org/> – сайт неурядової організації «UNION ROMANI» (м. Барселона, Іспанія) (на ісп., англ. та ром. мовах).
52. <http://www.sintiundroma.de/> – сайт Сінті та Рома Німеччини (м. Гейдельберг).
53. <http://www.kaidikhas.de/> – сайт мистецької галереї «KAI DIKHAS» (Куди дивишся) (м. Берлін, ФРН).
54. <http://sintiromanicommunity.org/> – сайт Сінті та Рома Австралії (м. Квінсленд).
55. <http://www.dosta.org/> – сайт міжнародної ініціативи «DOSTA» (Досить) Ради Європи щодо ромів.
56. <http://www.errc.org/> – сайт Європейського ромського правового центру (ERRC – European Roma Rights Centre) (м. Будапешт, Угорщина) (на англ. мові).
57. <http://internationalromaniunion.org/> – сайт міжнародної ромської організації IRU (International Romani Union) (на рум., англ., ром. мовах).
58. <http://www.worldromaorganization.org/> – сайт міжнародної ромської організації «Rromanipen» (Рроманіпен) (м. Белград, Сербія).
59. <http://www.ertf.org/> – сайт європейської організації Форум Європейський ромів та мандрівників (European Roma and Travellers Forum – ERTF).
60. <http://www.gypsyloresociety.org/> – сайт найстарішої міжнародної наукової асоціації по вивченню ромів «THE GYPSY LORE SOCIETY» (м. Ліверпуль, Велика Британія).

10. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
90–100	A	<i>відмінно</i>	<i>зараховано</i>
82–89	B	<i>добре</i>	
74–81	C	<i>задовільно</i>	
64–73	D		
60–63	E		
35–59	FX	<i>незадовільно з можливістю повторного складання</i>	<i>незараховано з можливістю повторного складання</i>
0–34	F	<i>незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни</i>	<i>незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни</i>

Згідно Положення про кредитно-модульну систему оцінювання навчання студентів (Наказ ДВНЗ «УжНУ» №250/01-17 від 03.03.2014р.).

Для лекційно-практичних, лекційно-лабораторних або лекційно-семінарських дисциплін 50 % балів оцінки модульного контролю виставляє лектор на підставі результатів перевірки рівня засвоєння теоретичного матеріалу дисципліни (теоретичний компонент оцінки). Теоретичний компонент оцінки складається з сумарних результатів проведених викладачем контрольних робіт.

50 % балів (практичний компонент) виставляє викладач, який веде практичні, лабораторні або семінарські заняття. Практичний компонент оцінки модульного контролю лекційно-практичних, лекційно-лабораторних або лекційно-семінарських дисциплін складає поточна успішність – усні та письмові відповіді під час занять (не більше 30 % балів), оцінка письмових домашніх завдань або підготовки, виконання та захисту лабораторних робіт (не більше 20 % балів).

За звичайний (недиференційований) залік національна оцінка «зараховано» відповідає оцінці від 60 до 100 балів (за 100-бальною шкалою), а оцінка «незараховано» – від 35 до 59 балів.

* Навчально-методична серія «Ромські студії в УжНУ», № 3 *

За результатами двох модульних контролів визначається підсумкова семестрова оцінка успішності студента (середній бал за два модульні контролі) з кожної навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та виставляється державна оцінка за розширеною національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення балів.

Студент, який отримав до 34 балів не допускається до складання іспиту та повинен відпрацювати матеріал з дисципліни в установленому порядку.

**Модулі з навчальної дисципліни «Культурна спадщина ромів»
оцінюються наступним чином:**

Модульна контрольна робота	Оцінка за роботу на практичних заняттях	Самостійна та індивідуальна робота студента	Всього
50 балів	30 балів	20 балів	100 балів